

EGEY Emese

Finnország és Észtország függetlenségének centenáriumán

Finnország 100

Függetlenségének századik évfordulóját ünnepelte Finnország tavaly december 6-án. Nem tévedés, a sok szempontból mintaállamnak tartott északi ország mindössze ennyi ideje a maga ura: hosszú évszázadokon át a svéd birodalom keleti tartománya volt, majd a rendre meg-megújuló svéd-orosz háborúk éppen aktuális állása szerint 1809-ben az orosz birodalom autonóm nagyhercegsége lett. Autonóm, azaz korábbi svéd törvényeit, szokásjogát, nyelveit, jogait megtarthatta, amikor éppen nem az elnyomás és ezzel az oroszosítás évei következtek.

Földrajzi adottságaiból és éghajlatából következően a finnek földje a 20. század, különösen is annak második fele előtt nem a jólét és kiegyensúlyozott fejlődés szinonimája volt: a gyér lakosságú, áthatolhatatlan erdőségekkel, vizekkel szabdalt, hűvös vidéken rossz években gyakorta éhínség pusztított. A két nagy birodalom közé ékelve felvonulási területnek számított, sokáig észak felé és keleti végein stabil határok nélkül, amelyeknek hovatartozását tizenkét békekötés rajzolta át. Perifériaként, peremterületként a mag-Európából érkező művelődési-szellemi irányzatok általában megkésve, megfakulva érkeztek és nem maradt idejük mély gyökeret eresztetni. Amint valami újabb és erősebb jelentkezett, az szinte nyomtalanul eltüntette a megelőzőt, csak a mélyrétegekben hagyva meg a korábbiak lenyomatát. „Finnországban a folytonosság hiányának van folytonossága” – idézem diákkorom első, magyarul kiválóan tudó finn irodalom professzorát. (Meglátásom szerint ez a mondat máig tartogat tanulságokat és a mai Finnország bizonyos lépéseit, igazodását is megvilágíthatja.)

Hosszasan lehetne értekezni a finn középkor csak maroknyi számú kolostoráról, a Turku-központúságról, az irodalmi nyelv kései kialakulásáról, az egyes tájegységek és az ott élők eltérő habitusáról, a később Turku mellett feltörekvő – majd végleg elveszett – keleti végvárról, Viipuri (Vyborg) gazdasági és művelődéstörténeti jelentőségéről, a jobbágyi sort soha nem ismerő, ezért mindig demokratikusabb társadalomról, az analfabetizmus régóta jellemző teljes hiányáról. Vagy a 19. század utolsó évtizedeinek meghatározó és mindent átfogó szellemi irányzatáról, a karelianizmusról, a Kalevala jelentőségéről, a népköltészet páratlan gazdagságáról (és felgyűjtöttségéről), az 1900-as párizsi világkiállításról és a finn nemzeti építészet-képzőművészet felfutásáról, a nemzeti identitástudat izmosodásáról, a finnek sportéletéről, alaposságáról, a kétkezi munka becsületéről, a (nézetem szerint ebből is táplálkozó) iparművészet és formatervezés hihetetlen fejlettségéről, az előre gondolkodás képességéről, a szükségből erényt kovácsolás tehetségéről, a hajózásról, a csúcstechnika alkalmazásáról, a kutatásokra áldozott GDP százalékokról, a népfőiskolai rendszerről, az oktatásról, a kétnyel-

vűségről, a természetközelségről, egyszóval mindarról, ami Finnországot azzá tette, ami. Száz év történelmi léptékkal mérve nem nagy idő, de az iménti hevenyészett felsorolás is példázza, honnan hová lehet eljutni.

Szűkebb pátriánkban sem nehéz felfedezni a finn hatást, elég Rácz István népfőiskola-szabadművelődési akadémia elképzeléseire, majd természetesen nagy ívű fordítói tevékenységére, Képes Géza műfordításaira gondolnunk, korábról és áttétellel pedig a turanista Zempléni Árpád (eredetileg Imrey Árpád) finnugor tárgyú írásaira.

Ugyanakkor mára korszakhatárhoz értünk: a globalizáció, az általános értékvesztés, majd a 2008-ban kezdődött gazdasági válság a mégolyan jól működő finn társadalmat sem hagyta érintetlenül. Sokan kerültek nehéz helyzetbe: a visszaesés addig húzóágazatnak számító iparágakat (mint faipar, papírgyártás) tépázott meg, a finn alapítású és fejlesztésű Nokia cég már régen nincs hazai tulajdonban, megjelent a diplomás munkanélküliség, a vidék megtartó ereje csökkenni kezdett, hagyományos megélhetési formák tűntek el, ezzel együtt felduzzadtak a régióközpontok, átrendeződött a nagyvárosok lélekszám és jelentőség szerinti sorrendje, megkezdődött az 1990-es évek előtt homogén finn-svéd lakosságú társadalomba a bevándorlás, előbb a volt Szovjetunió területeiről, majd Szomáliából az ENSZ égisze alatt. Ez a folyamat az elmúlt 2-3 évben olyan méreteket öltött, hogy a Finn Statisztikai Hivatal adatai szerint 2016-ban az új bevándorlók lélekszáma már meghaladta az őshonos svéd kisebbségét (lásd: Vieraskieliset Suomessa v. 2016 = www.tilastokeskus.fi).

Néhány éve került a kezembe egy finn újságcikk, amely a finn oktatási modellt mint exportképes árucikket mutatta be. Akkor éppen a dúsgazdag Szaúd-Arábia vásárolta meg e módszert, hihetetlen összegekért. Az újabb híradások szerint az együttműködés sikeres: az olajország ötmillió eurót fizet a finneknek (lásd: www.yle.fi-etusivu). Nem tudom, sikerült-e azóta kidolgozniuk a finn szakembereknek a helyi viszonyokra alkalmazható változatot, de az említett tények miatt erre otthon is szükségük lesz.

Finnország messze van és mindig is a miénktől eltérő, az észak-európai kultúrkörbe tartozott. Vívmányait, módszereit nem lehet egy az egyben lemásolni, átvenni. Tanulni, figyelni, értelmezni ugyanakkor mindig is lehet, sőt érdemes. Elmenőben az a finn nemzedék, amelyik még átélte a háborút, emlékszik nehezebb időkre és az akkor megnyilvánuló magyar szolidaritásra vagy az 1960-as években a kóruskultúra, később a számos magyar zenetanár vagy éppen a gyógyfürdő-turizmus révén került kapcsolatba Magyarországgal. Hasonlóan, Magyarországon a rendszerváltás utáni szabad világban már nem olyan nagy dolog eljutni északra, s nem a kiszabadulás, világlátás és a rokoni fogadtatás ígéretét hordozza, ha valaki finnül tanul. (Első finnországi ösztöndíjamon a 80-as évek közepén a taxis nem fogadott el tőlünk pénzt, csak azért, mert magyarok vagyunk, pedig alaposan felmálházva intettük le.) Sorra szűnnek is meg azok a középiskolai osztályok, ahol második idegen nyelvként a finnt lehetett választani, hiszen a haszonelvűség – angolul úgyis mindenki tud – zárójelbe tette a korábbi érzelmi-lelki kötődést. Ráadásul nálunk manapság megint reneszánszát éli a nyelv- és néprokonságot összemosó és ezért a kettőt egyszerre elutasító gondolkodásmód, ötvözve a szaktudományok eredményeire fittvet hányó nagyképűséggel. Nem tesz jót mindennek, hogy ez a nézet parlamenti képvisellel is bír, hiszen parlamentben ülő párt(ok) soraiban is megjelenik, de az sem, hogy a hivatalos finn politika részéről hosszú évek óta megnyilvánuló (és a saját másként gondolkodóit sem meghallgató) Magyarország-ellenes kijelentések rendre nagy nyilvánosságot kapnak olyan eseményeken, alkalmakkor is, ahol és amikor a napi politikának semmi keresnivalója nem lenne.

Megint szükség volna a népi diplomáciára, a közvetlen tapasztalatszerzésre, egymás értékeinek megismerésére, hibáinak felismerésére (lásd a nyelvtanulás hozadékait...) és a kölcsö-

nös tiszteleten alapuló együttműködésre. Kár lenne elveszni hagyni mindazt, ami egyszer már megvolt és kis nemzetekként segített élni és megmaradni.

Sok boldog születésnapot, Finnország!

Észtország 100

Észtország idén február 24-én ünnepelte függetlensége kikiáltásának centenáriumát. Szándékosan írtam kikiáltást, mert a függetlenség nem köszöntött be ilyen egyszerűen. Ugyanis a száz év fele a szovjet birodalomban telt el.

A mai értelemben vett Észtország sokáig nem is létezett: területileg csak 1917 tavaszán egységesült az addigi északi országrész és a déli, livóniai területek egy darabja, autonómiát szerezve – még a cári Oroszországhoz tartozva. A nemzeti ébredés csak az 1830-as években indult, ekkor jelentek meg az első észti nyelvű újságok, 1857-ben nemzeti eposzuk, a *Kalevipoeg*. Az 1917-es októberi forradalom azonban bolshevik uralmat hozott, autonómiáról tovább szó sem lehetett. Az első világháborúban Észtország orosz oldalon harcolva jelentős veszteségeket szenvedett. Annak ellenére, hogy az 1904–1905-ös események hatására az évszázadokon át meghatározó balti németység tömegesen települt át Németországba, utóbbinak ez a térség továbbra is első számú stratégiai jelentőségű érdekszférája maradt. A várható katonai megszállást sejtve, az észti nemzetgyűlés a függetlenség kikiáltásáról döntött, hogy ne orosz tartományként jelenjenek meg a nemzetközi porondon. Erre a fent említett napon, 1918. február 24-én, mindössze egyetlen nappal a német bevonulás előtt került sor. Újabb diktatúra következett, amely a német összeomlással véget ért, mégsem hozta el a várva várt békét. A terület visszafoglalására bevetett Vörös Hadsereget csak nemzetközi fegyveres segítséggel sikerült visszaszorítani 1918–19 folyamán. Észtország önállóságát végül az 1920-as tartui béke szavatolta.

Ezt követően, az első köztársaság két évtizede alatt látványos fejlődés köszöntött be. Észtország tekintélyelvű vezetése ellenére olyan szintre emelkedett, amely utolsó tartalékaul szolgált a második világháborút követő elképzelhetetlenül nehéz évtizedekben. A forgatókönyv szinte betű szerint ismétlődött: 1939-ben katonai támaszpontok kényszerű átadása Moszkvának, 1940-ben a balti államok bekebelezése a Szovjetunióba, 1941-ben német megszállás, az ország kifosztása, 1944 elején újra hadszíntérré válás, szeptemberben a Vörös Hadsereg ismételt bevonulása, véget vetve függetlenség szűkre szabott éveinek. Mivel azonban számos állam nem ismerte el a balti annexiót (pl. az USA, Nagy-Britannia, Kanada, Ausztrália, hazánk), Észtország, Lettország, Litvánia külképviselete továbbra is működött több nyugati állam fővárosában, jelentős emigráns lobbival a hátuk mögött. Az észtek a viharos körülmények közepette kikiáltott függetlenséget mindvégig az 1918-as dátumtól számították, legalábbis magukban.

A második függetlenség kikiáltása (1991. augusztus 20-án), azaz a Szovjetunióból való kilépés, a fegyveres harcot is kirobbantó litván TV elfoglalása és a többi megrázó, de lélekemelő baltikumi esemény 1990–91-ben bejárta a világsajtót. Néha ma sem ártana visszanézni a balti élőláncról forgatott filmeket, amikor a Baltikum, de az egész közép-európai térség sorsát is évtizedekre megpecsételő Molotov-Ribbentrop paktum 50. évfordulóján, 1989. augusztus 23-án kétfélmillió baltikumi ember állt össze egymás kezét fogva, Tallinnától Vilniuszig 650 kilométeren át! A képsorok tanulságosak és máig aktuális üzenetet hordoznak a könnyen és gyorsan felejtő európai közvéleménynek és politikacsinálókknak identitásról, európaiságról, áldozatvállalásról. („Balti kettő” a youtube-on vagy angolul a *The Baltic human chain*, ill. *Baltic Way 1989* címszónál).

Mi adott muníciót, mi tartotta meg a végérvényesnek látszó szovjet uralom alatt a maroknyi, egymillió észt népet? Milyenek ők, akik ezekben az évtizedekben is sokkal többet tudtak rólunk magyarokról, mint mi őrölük? (2016-ban a lélekszám 1,316 millió fő volt, amelybe a jelentős orosz és más kisebbségek is bele értendők.) Az értelmisége? Igen is, meg nem is: például az 1980-as években észt építészek sorra vették meg a lepusztult tallinni óváros középkori épületeit, hogy le ne bontsák azokat, vagy be ne költöztesse nek oda másokat, de a szellemi elitet vagy megtizedelték vagy jelentős számban elmenekült az országból. Visszavonultak korábbi civil szférájukba? Nem, hiszen minden egyesületet betiltottak. A következő nemzedéket nevelték az ajtók mögött a maguk képeire? Igen, de gőzerővel folyt az idegen lakosság tömeges betelepítése. Netán a hitük? Aligha: kemény vallásüldözés folyt, még saját templomukért is bérleti díjat kellett fizetniük a gyülekezeteknek, mindennemű pasztoráció tiltott volt, negyven évig nem folyt lelkészképzés sem. A sort hosszan folytathatnánk, de itt Közép-Európában mi ennyiből is értünk. Akkor tehát mi a válasz alapkérdésünkre? Azt hiszem, leginkább a műveltség, a nemzeti kultúra és az anyanyelv makacs megőrzése. Az egy főre eső könyvek, az elolvasott könyvek száma Észtországban máig a legmagasabb. A gyönyörű népművészet, amelynek mives tárgyait árulták szuvenirékként még a matrioska korszak idején is. A vonaton az észt kocsiiban tisztaság volt, az asztalkán vázában virág. A 80-as években cukrászdát – az orosz városokban alig volt egy-kettő és ott is hosszú sorok kígyóztak –, ott finom süteményeket talált, a koncerttermekben nagyszerű kórusokat hallhatott a véletlenül ide vetődött utazó, rácsodálkozhatott az elhanyagoltságukban is páratlan műemlékekre. A legendás dalosünnepek gyakorlatilag a csecsemőket és az aggastyánokat leszámítva a teljes észt népet mozgósították-mozgósítják.

Már a finnekkel kapcsolatban is említettük a hosszú távra tervezést. A fordulat idején szinte nem volt telefon az országban, annak birtoklása politikai privilégiumnak számított azelőtt. Az észtek nem kezdték el a vezetékes hálózat kiépítését, hanem nagyot ugrottak előre, több lépcsőfokot kihagyva: hihetetlen gyorsasággal hódított teret a mobiltelefon. Mára az informatikai fejlesztések úttörői: réges-régen lehet mindenütt kártyával fizetni, parkolni, interneten repülőjegyet foglalni vagy éppen parlamenti választásokon szavazni. Ugyanaz a kártya szolgál személyi igazolványként, útlevélként, adóazonosítóként. Ők találták fel a Skype-ot, használják az e-receptet stb. A 2004-ben csatlakozott országok közül egyik elsőként 2011-ben áttértek az euróra: a 2008-ban kezdődött gazdasági válságban ismét előre menekültek, megszorítás helyett az innovációra, a kultúrára és az egészségügyre fordítva javaik jelentős százalékát... Mára skandináv szintű országgá erősödtek. Ne felejtjük el: nemzeti-stratégiai ügyekben konszenzus van, pártállástól függetlenül!

Észtország mindössze Dunántúlnyi területen fekszik. Kicsisége ellenére igen változatos, szép ország, amely számtalan látnivalót, értéket tartogat. Ugyan messze van, repülővel is csak átszállással vagy szárazföldön hosszú autózással-vonatozással érhető el. Ha egyszer megvalósul a visegrádiak által szorgalmazott észak-dél tengely, gyakorlatilag az ősi borostyánkő út, autópálya és közvetlen vasúti összeköttetésünk is lesz a Baltikummal. Addigra pedig remélhetőleg már régen, újra megnyitottuk a teljesen indokolatlanul és érdemi magyarázat nélkül bezárt tallinni nagykövetségünket, amely lépésünk nagy megütközést és értetlenséget váltott ki az észtek körében. Történelmi múltunk, közös tapasztalataink és hasonló érdekeink kiaknázhatóak, de lépéseket kell tenni azért, hogy kapcsolatainkba megint életet vigyünk, személyessé tegyük, és ne veszítsünk el egy régi barátot, aki mostanában már inkább Észak-Európa felé orientálódik. Közép-európaiként az otthonosság érzésével mozoghatunk ott (lásd: egykori német kultúrkör), ugyanakkor megláthatjuk, miben más, miben jár előttünk az a világ. Van mit tanulni, látni észt földön, csak buzdítani tudok mindenkit, hogy kerekedjen fel és győződjön meg róla személyesen.

Észtország, Isten éltesse!